

PARTEA ÎNTÂI

- Ne streleait! Ne streleait, mi sârbiki! țipă cu cu glasul spart de groază caporalul sârb Maketa.

Pe marginea tranșeei se oprise un soldat rus, mătăhălos, ridicând amenințător deasupra capului o grenadă.

Priveam în sus, îngrămădiți în fundul gropii la mâna rusului care încremenise în aer. În jurul centurii i se bălângăneau leneșe câteva grenade. Apoi, ca-ntr-o oglindă de bălci, când îți schimonosești fața lățind-o pe toată întinderea ei, rusul începu să râdă cu toată gura. Își dezvelise toți dinții sănătoși, iar omușorul îi gâlgâia în râsul zgomotos coborât în gâtlejul lui gros din cine știe ce stepă calmucă. Se șterse cu mâneca mantalei peste gură, se scărpină cu grenada în barba încâlcită, ce mai păstra niște resturi de semințe de floarea soarelui și ne comandă scurt:

- Nazat! și scui pă vârtos într-o parte.

Ne-am cățarat pe pământul uscat al parapetului, lăsându-ne armele, ca nu cumva „celovecul” să se răzgândească. Buluciți în spatele rusului, așa cum ne poruncise, o pornirăm spre spre tranșeele rusești, mânați din spate de câteva sute de austrieci care depuseseră armele ceva mai înainte. Treceam cu mare greutate pe sub caprele cu sârmă ghimpată ale apărării noastre, care niciodată nu mi s-au părut mai fragile ca azi. Mantaua mi se agață într-o sârmă răzleață și mă aleg cu o zgârietură zdravănă pe spate, grație unor austrieci care nu-și dau rînd în a ajunge cât mai repede la ruși. Mai avem vreo șapte-opt sute de metri până la tranșeea rusească și drumul mi se pare anevoios. Era prima noastră înaintare spre soldații lui Brusilov și chiar fără să ne oprească nimeni, alergând la voia întâmplării, era greu de ajuns. Printre vaiete nătânge, călcând peste oameni care nu se înduplecau să moară, schilodindu-ne în gropile grenadelor și obuzelor ne asemuiam cu ciurda vacilor ce se întorcea seara de la pășune, mânată cu pocnete din pleznă de bici de feciorașii dornici de hodină.

Eram pe pământul nimănui, acolo unde altădată doar gloanțele umblau slobode mușcând cu gură de foc văzduhul. Țiuiam și șfichiuiam și acum, dar cine le mai băga în seamă. Deodată, o pâlălaie mare de foc înflorește în fața ochilor și-o spuză de colb se ridică și mă izbește peste față. Am simțit pământul tare și uscat care-mi lovise glezna.

- Dom' locotenent, îi bai! l-am auzit pe soldatul Petrovici, bănățeanul fercheș, singurul om pe care-l pedepsisem vreodată în armată. L-am găsit într-o noapte dormind în tranșee cu capul rezemat în pușcă, de parcă ostenise păzind oile și moțâind în bătă. N-aveam puterea să-i răspund și m-am lăsat târât de el și de caporalul sârb, care înjura ceva pe limba lui, trimițându-și dumnezeii unde și-a-

nțărcaț dracul iapa. Nu știu cum am ajuns până în tranșeea rușilor, dar m-a trezit de-a binelea un junghi ce-mi străbătu fluierul piciorului.

- Îi mai bine, dom' locotenent?

- Mai bine, i-am zis cu jumătate de gură și mi-am adus și eu aminte de câțiva sfinți pe care i-am mestecat repede ca pe o foaie de tutun. Aplecați de spate, ca atunci când orbecăi în gârliciul pivniței să nu-ți lovești capul de tavan, înaintam prin șanțul rușilor. Din când în când ne opream nu știu de ce și chiar dac-am fi știut tot aia era. Ne-a oprit un soldat să-i plătim tribut pentru venirea noastră, c-așa se vede că era obiceiul pe la ei. Fiecare dădea rusului câte ceva, iar el surâdea sau clătina din cap a nemulțumire. Mă gândeam că nu prea aveam ce să-i dau. Ochelarii pe care-i purtam la citit și la scris îi spărsesem deunăzi, inel ori verighetă n-aveam, tabachera i-o dădusem fratelui la despărțire. Stăteam în fața lui prostit și mă scotoceam în buzunare scoțând ca la poliție tot ce aveam. Nimicuri fără importanță și fără tentație. Îmi amintii că săraca buna, bisericooasă femeie, cu frica lui Dumnezeu, mă înzestrase cu o carte de rugăciuni din care să citeșc când oi fi la greu. I-o întinșei cu șfiala celui care se așteaptă la un refuz, dar rusul o înșfăcă într-o clipă, o răsfoi, își făcu semnul crucii și zise cucernic un „șpasiba”, care mă învrednici să cred că o nimerisem.

Am ieșit din tranșee dezmoțindu-ne șalele, târșindu-ne picioarele prin colbul drumului. Se vedea un sat, cam așa ca pe la noi, cu turla bisericii ce răsărea peste case, cu cimitirul împrejur, sau „progadie”, cum îi zic femeile mai bătrâne.

Eram în capul satului, iar la două mese lungi de lemn se scriau prizonierii. Am ajuns în fața unui soldat între două vârște, cred că era basarabean, căci știa destul de bine românește, care-și muia tacticos chimicul în gură, mișcându-și buzele în timp ce scria.

- Numele?

- Horațiu, Horațiu Apolzan.

- Gradul?

- Locotenent. Pasămite, nu mai rămăsese niciun înșemn din treșele ce le aveam pe umăr. Când să le fi pierdut?

- Vârșta?

- 22, și mi-am adus aminte că de fapt încă nu-i împlinisem, dar cred că pentru el asta nu avea nicio importanță. Îmi făcu semn să trec mai departe și-i auzii vocea românească care mă făcu să cred pentru o clipă că eram în altă parte. „Altu' la rând!” După vreo două ceasuri bune se termină cu scrisul. Ni s-au comandat zece minute de voie sau de nevoi omenești. Mi-am aprins un muc de țigară pus la păstrare în buzunarul de la piept al tunicii și mă uitam la vânzoleala de trupe și civili ce se înghesuiau să ne vadă. Treceau înspre front trupe rusești, soldați bălai cu părul ieșit de sub căciulă, cu fețele îngrijorate de lupta ce se ducea la câțiva kilometri. Veniseră din sat niște copii și niște babe cu năfamele legate sub bărbie, care ne priveau cu mâna la gură, cu acea smerenie a omului de la țară care nu îndrăznește mai mult. Clătinau din cap și mormăiau ceva ce aducea cu „boje, boje!” Își făceau semnul crucii, își legau mai strâns năframa sub bărbie sau își ștergeau cu un colț lacrima sărată ce sta să cadă pe fața arsă de soare. Copiii, mai curajoși, veneau mai aproape și se zgâiau la noi cu o impertinență ce te făcea să întorci capul. Poate se întrebau în șinea lor ce-aveam cu ei, de-am venit să ne batem, poate îi impresionau uniformele cu

pantaloni roșii ai ofițerilor unguri husari sau cine știe ce gând le mai trecea prin mintea lor slobodă, în care războiul era ceva de neînțeles. De altfel, nici noi nu prea știam ce căutăm în acest război, care nici măcar nu era al nostru. Eram vreo trei sute de ofițeri și soldați: români, unguri, cehi, slovaci, sârbi, croați, austrieci, ruteni, polonezi, poate și nemți și poate or mai fi fost și alții: sași, șvabi, evrei, pe toți nu-i puteam cunoaște, căci ne-am nimerit laolaltă, fără să vrem, fără să știm măcar din ce companii făcuserăm parte.

Ne-am încolonat și am plecat trecând prin sat, uitându-ne la case, la oameni, la cazacii care stăteau în fiecare poartă și mi se părea că totul e ca la noi. Casele văcăluite în alb, cu flori la ferestre, cu bancă la poartă, cu ulița mare, și încercam să ghicesc că pe mâna stângă, peste vreo sută de metri, trebuie să fie primăria și biserica și școala, că peste drum trebuie să fie crâșma și „cooperativa”, că trebuie să ajungem la moară și-apoi să trecem podul, iar sub pod femeile cu fustele suflecate, la ora asta, trebuie să bată cânepa, iar dincolo de pod, de unde se aud zgomotele e fierăria și gândurile au început să se întoarcă acasă, mânate din spate de nostalgia străinului pe alte meleaguri.

*

Mergeam de zece zile bune, zic eu c-ar fi trecut zece, dar fratele Mosorca, un bănațean oacheș, cu glas frumos și gândul la nevestă și copii, zicea că-s unsprezece, și mă tot gândeam ce-o fi în capul ălora de ne păzeau pe noi. Ne încadraseră de-o parte și de alta, în față și spate, mărșăluiau alături de noi, iar din când în când ne aruncau câte o privire piezișă. Își târșâia bocancii grei în stânga mea un rus cu privirea blândă și curioasă. Mă uitam la el de câte ori îl surprindeam studiindu-mă și simțeam că multe gânduri îi umblă pe sub căciulă, că multe lucruri îi sunt de neînțeles, că în sufletul lui îi era milă de noi, de mine. Avea o mustață tunsă scurt, îngălbenită de tutun prost, iar barba îi crescuse răzleț. Își răsuca tutunul în foaie de gazetă, tacticos și plin de importanță. Câteodată țigara i se stinge în gură și o uita parcă dinadins acolo, sugând anevoie și mușcând din hârtie cu gândurile aiurea. Seara, când ne opream în vreun sat sau în plină câmpie îl vedeam chircit lângă foc, cu pușca alături, frământându-și mâinile mari de țaran deprinse cu munca și cred că gândea cu ciudă la seceratul care era în toi și care pentru prima dată se făcea fără el. Scuipea în tăciunii aprinși și-și trântea cu năduf căciula de pământ. Simțeam că nu ne poate suferi nici pe noi, dar nici pe-ai săi, și unii și alții fiind vinovați că i-am schimbat rosturile.

Era către amiază. La intrarea într-un sat din Galiția un nor de praf venea către noi și tropote de cal duduiau în pământul tare. Se opri în fața noastră un cazac cu o uitătură cruntă și, mai mult, aruncă din spatele său un băiat de vreo zece-doisprezece ani. Se semeți în fața noastră, niște bieți prizonieri, umflându-și pieptul, proptindu-și mâna pe sabie și făcu semn băiatului.

- Știe careva moldovinește? întrebă pruncul oțărându-se și el de misiunea importantă pe care o avea. Ne lungirăm toți gâturile și urechile să auzim mai bine ce vrea de la noi.

- E vreun domn ofițer care știe să grăiască moldovinește? repetă copilul întrebarea și abia îl auzii pe sublocotenentul Mosorca: „Horațiule, ăștia vor să stea de vorbă cu un român. Numai noi suntem ofițeri. Du-te tu, Horațiule, tu nu ești căsătorit, n-ai copii. Cine știe ce se poate întâmpla, unde-i ajunge? Du-te, Horațiule.”

Am făcut câțiva pași, am ieșit din rând și m-am îndreptat spre cazac. Simțeam că mă arde în ceafă de atâția ochi care se pironneau asupra mea. Picioarele mi se mișcau anevoie, am simțit că mi se înroșesc urechile și-mi zvâcnește tâmpla. M-am oprit în fața cazacului și răsufierea caldă a calului purtat în galop pe arșița de august îmi opări obrazul. Băiatul îi spuse câteva cuvinte și-apoi mă lămuri pe mine.

- Domnul cazac, zice, vrea să mergeți cu el la ghinărar că are să vă spuie ceva.

Cazacul schimbă câteva cuvinte cu rusul care era șeful coloanei și-mi făcu semn să-l urmez. O luasem înainte pe drumul pe care veniseră ei, până când, cazacul precaut și bănuitor mormăi către mine un cuvânt pe care nu l-am înțeles și mă împinse de la spate înaintea lui repetând: „vperiod, vperiod!”, de unde am dedus că mă voia înaintea lui, în fața ochilor, ca să nu-mi treacă prin cap cine știe ce gând de evadare. Simțeam fornăiturile calului și din când în când mă trezeam din visare împins de capul armăsarului care nu voia să meargă la pas. Am mers așa vreo doi kilometri buni pe-un drum de țară cu praf înecăcios, până când cazacul îmi făcu semn s-o iau printr-un lan de grâu. Înaintam anevoie călcând pe grâu, tăvălindu-l și auzeam paiul uscat trosnind sec. Vremea seceratului era pe trecute, dar se vedea că nu mai avea cine să-l secere. Era un lan de grâu frumos, cum nu mai văzusem din Basarabia, pe la sfârșitul lui iunie, cu spicul mare și cu bobul pleznind. Mă gândeam cum o fi pe la noi pe-acasă. Ziceam întotdeauna „pe la noi pe-acasă”, dar nu mă gândeam niciodată la Brașov. Gândul mergea mai departe, în obârșia neamului, într-un sat cu vii multe, unde bărbații plecau cu oile dincolo de mărginime, iar femeile rămâneau cu bătrânii și copiii, cu munca la vie și la puținul pământ pe care puneau de toate. Ar mai fost vreo două luni bune până să-nceapă culesul viilor și toți copiii erau nerăbdători ciugulind strugurii cu boasca tare din umbrarul din curte, sau păcălind la vreme de seară „vighitorii” puși de comună să păzească viile.

Treceam prin grâul cu miros de pâine și-mi bucuram amintirile din vacanțele de elev pe care le petreceam la buna. Mare bucurie era când se făcea pâinea, iar pentru noi, copiii, se găsea întotdeauna o lipie cu brânză sau vreun „rusunoi” și-un must dulce. Sau și mai mare era veselia când seara la un ceas de poveste și la o covată de scoverzi îi ascultam pe unchiul Niculae și pe moș Beu depănându-și amintirile.

În spatele meu, cazacul cu uitătură cruntă fluiera ceva de pe Donul lui cu apă lină și parcă uitase de mine, dar și eu uitasem cu desăvârșire că sunt prizonier, uitasem de prezent, uitasem să gândesc la viitorul prezentului meu. Am ajuns, în cele din urmă, la marginea cealaltă a satului pe care-l zărisem, ocolindu-i hotarele, pe o vale ascunsă, de-o parte și de alta a văii.

Erau câteva barăci acoperite cu verdeață. Cazaci făceau de santinelă și-am bănuț că era unul din punctele importante ale apărării. Am aflat, după puțin timp, că eram la comandamentul diviziei rusești.

Într-una din barăci, unde aşteptam de câteva minute, îşi făcu apariţia un ofiţer elegant, cu uniforma croită parcă la ultima modă, cu o înfăţişare plăcută, care trăda rigiditatea europeanului trăit multă vreme în Germania. Pe umeri îi străluceau nişte galoane argintii, poate era chiar fir de argint, lucru ce mi se păru deplasat la cele câteva zeci de kilometri de linia frontului. Mi se adresă într-o germană corectă, fără înflorituri, străduindu-se să-şi pună în valoare tot arsenalul diplomatic de limbaj şi comportare pentru a mă trage de limbă. La început mă gândeam să nu-i răspund şi să fac pe prostul, dar nu ştiu ce-aş fi avut de câştigat. Apoi mi-a întins o hartă şi m-a rugat, cât îi stătea în putere a se ruga de un prizonier, să-i arăt amplasamentul pe care eram înaintea de declanşarea ofensivei lor, unde se afla statul major austriac, cam la ce efectiv se ridicau trupele pe aliniamentul din faţa lor şi alte asemenea lucruri. Îmi făceam un calcul destul de simplu: dacă nu-i câştig bunăvoinţa, se alege praful de planurile mele.

- Domnule maior, sunt român. Ţara mea a declarat de câteva zile război Austro-Ungariei şi, dacă nu mă înşel, suntem aliaţi. Nu mă mai consider în armata austriacă. Doresc să-mi pot servi neamul şi ţara. Vreau să mă înrolez ca voluntar în armata română şi, din acest considerent, n-am nicio reţinere în a vă ajuta la ce mi-aţi cerut.

Se uită la mine, de parcă l-ar fi văzut pe Christos coborând de pe cruce, apoi se reculese şi începu să se plimbe prin cameră cu mâinile în buzunare. Se oprea din când în când, dădea din cap, îşi pocnea tocurile cizmelor lustruite impecabil şi iar o lua de la capăt.

- Domnule maior, sunt locotenent de artilerie şi v-aş putea fi de folos. Ajutaţi-mă să ajung la armata română.

- Mă uimeşti, domnule. Abia ai scăpat dintr-un război şi, când să zici că poţi trăi liniştit, vrei să intri în altul. Nu ştiu de ce mi se pare curios... E destul de greu ceea ce-mi ceri, mai bine zis, chiar dac-aş vrea, n-aş şti cum să procedez. Dar, până atunci, ospitalitatea mă îndeamnă să te invit la popota noastră.

Am intrat într-un cort imens în care era aşezată masa. Era destulă voieşie, ofiţeri mulţi din comandamentul diviziei, printre care un maior austriac din coloana noastră de prizonieri. L-am salutat respectuos, dar am rămas fără răspuns. Prima reacţie a fost să-l apostrofez într-un fel, dar m-am răzgândit. N-aveau nevoie ruşii de aperitive de limbaj pentru pofta lor de mâncare sănătoasă. Am înţeles totuşi că după plecarea mea se întâmplase ceva între prizonieri. Austriecii şi ungurii mă huiduiră, iar sublocotenentului Mosorca cineva îi sparse capul cu gamela, ca să ne fie învăţătură de minte nouă, românilor. Bietul Mosorca, dac-ar fi ştiut, ar fi acceptat să plece în locul meu.

Maiorul rus mă prezentă generalului, comandantul diviziei, un bătrân înalt cu favoriţi laşi, care cred că fusese şi în războiul din 1877. Am fost aşezat lângă un locotenent care ştia nemţeşte şi care purta un nume celebru, Tolstoi. Era avocat, făcuse studiile la Viena şi era cam de vârsta mea. Am înfiripat cu el o discuţie banală şi-am reuşit să-i spun gândul care mă frământa. S-a adresat generalului, care i-a răspuns ceva din care cred că nici el nu înţelesese ce voia să spună. Eram dezamăgit şi-mi dădeam seama că în armată dorinţele oricât de înălţătoare ar fi ele, dacă nu sunt prinse în limita regulamentului, rămân simple dorinţe, ba chiar îmbracă haina unor

aberații. Am insistat, explicându-i și argumentându-i în fel și chip, dar am simțit că înotam contra curentului.

- Domnule Tolstoi, am continuat, cred că n-ar fi bine să mă întorc în grupul de prizonieri, căci noi, românii, nici înainte de acest fapt nu eram prea agreeți. Aș dori, dacă se poate acest lucru, căci nici atitudinea maiorului austriac de la această masă nu-mi dă garanția securității mele.

Am crezut că cel puțin acum am fost înțeles, dar masa se sfârșise așa cum începuse și mă aflam alături de același cazac, care mă gonea, parcă, înapoi la coloana austriacă de prizonieri.

*

Se încheiaseră două săptămâni de când mășăluiam în coloana de prizonieri. Picioarele mi se umflaseră de-atâta drum și praf, iar sudoarea răzbise prin cizmă albindu-i carâmbul de sărătură. Tunica începuse să se crape pe la subțiori, se destrăma coaptă, arsă de transpirație și căldură. Arșița pârjolise totul, îngenunchease și frânsese ambițiile noastre mari sau mici, gândurile care galopau acum pe cai cu picioarele împiedicate. La Camenița am ajuns pe la cinci, șase, după amiază. Trăgeau clopotele de vecernie, căldura se astâmpărase, iar negustorii își închideau alene obloanele. Eram adunați într-o piață pavată cu piatră și-n jurul nostru se strânse o gloată de curioși. Sosirea unor prizonieri era un eveniment deosebit pentru oraș. Se vedeau pe la balcoane și ferestre perdele care se dădeau în lături și bănuiam în dosul lor priviri feciorelnice, care nu erau îngăduite altfel de părinți prea severi. Am scăpat după scurtă vreme de acest supliciu al privirilor, care-mi dădeau sentimentul că suntem niște cai scoși la mezat, poposind într-o școală. Împrăștiați în niște clase care-și pierduseră identitatea, aveam ocazia să ne odihnim pe câte-o mână de paie răsfirate direct pe podele. Nu trecu mult și un gradat mă duse într-altă clădire, cu câteva etaje. Mă luă în primire un ofițer înalt, cu o barbă de călugăr, ce nu cred că văzuse vreodată foarfeca.

- Domnule Apolzan, am ținut neapărat să te cunosc. Nu te mira că vorbesc românește. Sunt basarabean. Am profitat de faptul că sunt de „dejurnă” și-am trimis să fii adus la mine.

- Sunt încântat, domnule locotenent, deși nu prea înțeleg ce v-a determinat la această întrevvedere.

- În primul rând, pentru că sunteți român, iar în al doilea, pentru că ați cerut să vă alăturați armatei române. Vedeți, sunteți un caz, de altfel nu singurul în aceste zile. Foarte mulți ardeleni au cerut lucrul acesta.

- Pentru mine este o mare bucurie faptul că nu sunt singur și vă încredințez că asemenea cereri veți avea din ce în ce mai multe. Războiul ăsta pe care nu l-a dorit nimeni începe să devină o soluție pentru mulți, și pentru noi, pentru ardeleni, în primul rând.

Am petrecut aproape două ceasuri împreună, ceasuri de tihnă, timp în care pesmeții, ceaiul și țigările n-au lipsit. Înainte de a ne despărți, mi-a înfundat buzunarele cu țigări și pesmeți. Dimineata, am primit un avans din cele cincizeci de ruble pe care le avea lunar un ofițer pentru întreținere. La școală s-a organizat un adevărat târg pentru nevoile noastre. În curte, pe bănci și mese, negustorii desfăceau nimicuri trebuincioase, de la haine până la nasturi, ace de cusut, farfurii, ba era și un librar, care venise cu niște cărți, hârtie de scris, plicuri, cerneală. Primul gând mi-a fost să-mi cumpăr periută și pastă de dinți, săpun, ciorapi, cămăși, hârtie, cerneală și un toc, ac și ață. La sfârșit, mi-am luat un coș de rafie în care le-am îngrămădit pe toate, căci geamantane nu erau, nici cutere de lemn și chiar dac-ar fi fost, puținul pe care-l aveam n-ar fi fost de-ajuns. Cum arătam, ditamai ofițerul cu un coș de rafie împletită în mână, n-am avut timp să mă gândesc. Cred că eram caraghios, căci mă asociază întotdeauna când mă gândeam la această scenă cu o doamnă elegantă, în rochie cu crinolină, ținând în mână o varză murată. Dar cam așa eram toți. Schimbam pușca pe ustensile de târgoveț, pregătindu-ne să înfruntăm războiul, undeva, în spatele lui, dincolo de ceea ce se cheamă tranșee, acolo unde gardul de sârmă ghimpată și baraca înseamnă lagăr, înseamnă resemnare, inactivitate, acolo unde moartea nu vine dintr-un glonț, ci dintr-un timp al nimănui, în care lânchezești cu gândurile aiurea, unde fiecare zi miroase urât a inutilitate.

Am plecat încolonați la gară să așteptăm trenul care ne va duce undeva, mai departe, tot în Rusia. De câte ori plecam la un drum mai lung și așteptam pe peronul gării mă cuprindea o febră ciudată. Îmi făceam probleme dac-o fi să prind un loc la geam, ce-o să fac noaptea că somnul nu mă ia și alte chestii din astea de țaran care pleacă pentru prima dată de-acasă. Stăteam acum tăcut și parcă mă spălasem pe creier de toate gândurile și nici nu știam dacă aștept ceva sau mă las dus de curent în voia sorții. Lângă mine, câțiva husari gălăgioși, printre care groful Zichy, fiul ministrului de Instrucție Publică ungur, își făceau probleme dacă trenul are banchetele moi și dacă li se înapoiază pantalonii lor roșii, mândria lor vestimentară.

Scrâșnind din încheieturi, trase la peron un marfar lung, care le potoli visurile de confort. Erau vagoane de tot felul, dar tot de marfă erau, până la urmă. Am nimerit într-un bou-vagon cu paie pentru așternut și-am auzit, când un soldat pune lacătul, că mergeam înspre Kiev.

Era o beznă să-ți bagi degetele-n ochi și fiecare, mai mult pe pipăite, strângeam paiele sub noi. Mi-am pus capul pe coșul cumpărat de la târg și așteptam să plecăm. Se auzi un fluierat prelung și trenul se urni leneș, de parcă mecanicului îi era lehamite de drumul ăsta. Roțile începură să țacăne la traverse, simțeam toate podețele pe care le treceam și încercam să-mi adun gândurile, dar somnul era mai tare ca toate. Legănat și hurducat ca pe un drum de țară, am adormit.

Se făcea că eram undeva, așa cum se întâmplă în vis, într-o casă foarte cunoscută, dar pe care nu reușeam să o identific și lume multă se înghesuia înăuntru. Poate era casa noastră de la țară, poate era biserica veche de lemn, pentru care Iorga intrase în conflict cu fruntașii satului, când a vrut s-o ducă la București, poate era la noi la Casină, dar erau și bărbați și femei, chiar și copii, care toți încercau să ajungă mai în față. Simțeam că nu mai am aer, că toată lumea aia se împingea peste mine, iar eu eram mic și nu puteam nici să strig, nici să mă apăr. Era cald, o îmbâcseală de

mirosuri îmi înțepa nările, apoi totul a început să se miște aiurea, niște lumânări desenau umbre de groază, ca-ntr-un priveghi când ești singur cu mortul. Am început să strig și parcă cineva îmi înfundase gura cu vată. Visam că mor, că sunt neputincios, am încercat să mă mișc, dar eram greu și cineva mă apăsa pe piept. Am vrut să abandonez, dar nu era chip să potolesc o voință surdă care se zvârcolea mugind în mine și am încercat încă o dată să-mi ridic mâna. M-am trezit cu cămașa udă care mi se lipise de trup, cu gura uscată, de parcă stătusem o zi întreagă cu gura la perete. În jur era liniște, trenul hodorogea pe șine smucindu-se scurt la curbe și câțiva sforăiau. Era cald și mirosea tare a picioare opărite în obiele nespălate. Zăceam cu ochii deschiși și mi se părea că un gol imens își făcuse loc în mine, parcă niciun gând, nicio idee nu voiau să-mi iasă în întâmpinare. Trenul scrâșni și se opri cu locomotiva horcăind.

Gândurile începură să-mi dea ghes, de parcă prea mult făcuseră pauză. De fapt, am luptat într-un război, care pentru mine ținuse vreo două luni, un război neinteresant. Eram în Galiția, prin iunie și comandam o baterie de tunuri de tranșee, undeva aproape de Worobiovka. Aici am luat primul contact cu inamicul și n-am înțeles mare lucru din ofensiva rușilor conduși de Brusilov. A fost un atac din care noi am ieșit cu fața curată rămânând pe poziție. Pe la mijlocul lunii ne-am transferat undeva lângă Siret, apoi iar în Galiția și se zicea că ne retragem de data asta. Stăteam încartiruiți la un conac în Kabarowce și ne pregăteam să înfruntăm o nouă ofensivă a rușilor. Într-o după-masă care părea mai liniștită și fără bătaie de cap, am ațipit toropit de de căldură. O bubuitură zdravănă și un avion ne făcură cadou câteva bombe de toată frumusețea, care-au avut darul să ne strice tihna și conacul. M-am trezit plin de mameadă și de sânge. Căzuse o dolofană de câțiva țoli chiar lângă bucătărie, unde un austriac meticulos porționa un calup mare de mameadă. Ne muriseră câțiva cai, care se mai zvârcoleau mișcându-și spasmodic picioarele. Aproape de mine, un neamț, prostit de șocul exploziei, își lungea mâna de mameadă și nu-și dădea seama că-i lipsesc două degete. Era ca un câine bătut, care-și sugea laba privind tâmp, îndobitocit și preocupat numai de porția lui de mameadă, care îi scăpase printre degete.

Am început să ne săpăm tranșee și adăposturi în pământul uscat. În spatele bateriei noastre era un pluton de infanterie ceh. Cu comandantul lor, un locotenent simpatic, de aceeași vârstă cu mine, începusem să leg o prietenie. Îl chema Vaclav și făcea în glumă mare caz de numele lui pe care l-au purtat nu știu câți regi de-ai lor. La început discutam banalități, dar ne simțeam aproape, eram convins că nu-i agreează nici pe austrieci, nici pe unguri, dar ne feream să abordăm pe față chestiuni politice. Îmi spuse într-o zi, așa ca-n fugă, că în războiul ăsta trebuie prins Dumnezeu de-un picior, dar noi încă nu eram decizi să-i întindem lațul. M-am gândit mult la vorbele lui și nu prea știam bine dacă se referea al noi sau la ei.

În duminica Sfintei Marii, după slujba obligatorie, a venit în inspecție un general. Privea prin monoclu tranșeele, adăposturile, agitându-și nervos cravașa. Trăda o neliniște ce răzbătea dincolo de rigiditatea ținutei. Nu știam că România declarase război. După două zile calme în tranșeele rusești era mare forfotă. Mosorca venea în fugă:

- Horațiule, ai noștri au declarat război.

Ne-am privit o clipă neîncrezători și apoi ne-am strâns în brațe ca doi copii.

- O să fie bine de-acum încolo, frate Mosorca.

Rușii rdicaseră deasupra tranșeelor o pancartă mare pe care scria: „România a declarat război!” Bănuiseră că noi n-aveam de unde să știm. După câteva minute, de la o baterie austriacă vecină, câteva granate rupseseră pancarta rușilor.

Seara se lăsa încet ca o umbră. Stăteam cu ochii împlântați în parapetul rușilor și fumam țigară după țigară. Simțeam că trebuie să fac ceva, nu-mi găseam un strop de liniște ca să pot gândi. Calculam din privire distanța ce mă despărțea de ruși. Ei, atât de aproape de mine, aliați cu românii de peste Carpați și eu aici cu tunul plin de granate, cu austriecii și ungurii în spate. Mă bătea gândul să dezertez, să fug la ei, dar era o tâmpenie. N-aș fi făcut nici zece metri și aș fi murit ca un prost, împușcat pe la spate. Pe la ora nouă sunt chemat la comandamentul grupului. Mi-era teamă să nu fiu trimis în altă parte, mai în spatele frontului. Mi se ordonă să trag din sfert în sfert de oră spre pozițiile rusești, căci, după informații, pe la trei dimineața rușii declanșează ofensiva în sectorul nostru. Deci, asta era. Dacă rușii vin peste noi, nu-i rău. Mă las prizonier. Dar dacă nu reușesc rușii? Executam ordinul și mă gândeam la ofensiva lor. La ruși, pace și liniște, nici nu ne băgau în seamă. Mosorca, lângă mine, mormăia în ciudat:

- Ce dracu fac rușii, Horațiule? E trecut de trei!

Am dat din umeri, absent la întrebarea lui. Mă muncea gândul să-i spun și lui că vreau să cad prizonier, că vreau să mă înrolez în armata română, dar îl știam familist calculat, om cu frică de aventură.

- Ascultă, Mosorca, îi zic, să dea Domnul să vie rușii mai repede. Eu mă predau. Mă privi cu niște ochi bulbucăți de speriat și n-avu putere să mai zică ceva. Tu n-ai decât să rămâi, continui privindu-l cum albește la față. Eu unul m-am săturat.

- Trădezi?... șopti Mosorca cu glas gătuit. Te vinzi la ruși cu mâna goală? Pentru ce? Pentru o idee în care nici tu nu crezi și ei cu atât mai puțin?

- Astupă-ți gura, Mosorca. Mă vând la dracu', de-ar fi să-mi dea o mână de ajutor! Și rușii nu-s dracu' și nici mai răi. Au ei păcatele lor, că cine nu le are. Ei au păcate mai multe, că-s mai mari. Omul mic cu păcate mici, omul mare cu păcate mari și multe. Asta-i tot.

- Și crezi că rușii vor înțelege asta, Horațiule? O să-nțeleagă despre Ardealul tău cum au înțeles despre Basarabia. Prea te grăbești, Horațiule, să-ți vinzi țara.

- La cine, mă? La ruși? Ce să le vând? Ardealul, care nu-i al meu? Eu mă vând pe mine, mă auzi, pe mine! M-am săturat să tot fiu cumpărat. Acuma vreau să mă vând, pentru un glonț, pentru o idee, pentru orice.

- Și onoarea?... Cu ea ce faci? Să te-arate toți cu degetul: românul care s-a vândut la ruși pentru Ardeal! Pentru ce? Te-am întrebat: pentru ce? Pentru un căcat, pe care o să-l înghiți tot tu până la urmă?

- Gata, Mosorca! Nu are rost să mai discutăm. Tu fă ce vrei, eu tot dezertez, acum sau mai târziu. Zi-i cum vrei: vânzare, trădare, oricum.

- Și noi,ăștialalți, nevânduții, ce-o să facem, Horațiule? Să ne lăsăm împușcați de ruși sau de unguri? Mă, tu ne vinzi pe toți. Iuda a vândut un singur frate, dar tu îi vrei pe toți. Unde ești, Christoase, să mă vezi? Măi, Horațiule, și-ai pierdut mințile!

Își făcu o cruce largă de ortodox pravoslavnic.

- Păi, crezi că mai scăpăm vreunul când s-or porni rușii înapoi? Ori tragem noi și mor ei, ori ne dau ei la cap. În război n-ai timp să te tocmești, să-i spui rusului: „domnule rus, nu trage în mine, mai bine ia-mă prizonier.”

Poate avea dreptate Mosorca, dar începusem să cred că singura noastră șansă e atacul lor. Ce-o fi după aia, om vedea noi. Mosorca mă lăsase în pace, pe jumătate convins că renunțasem. Mă vedeam în fața unor ruși, care voiau să mă ia la baionetă și eu strigând plin de emfază că sunt român, iar ei mă iau în brațe, mă sărută, mă decorează și mă trimit în România să lupt pentru Ardeal.

- Ți-a trecut, Horațiule?

Mă uitam la Mosorca și-mi venea să-l zgâlțâi, să-l trezesc la realitate, să spun că la Independență un bănățean, Moise Groza, făcuse la fel, dar îmi dădeam seama că ar fi inutil. Ca să fiu sincer, nici eu nu eram prea încrezător că rușii mă vor înțelege.

- Nu mi-a trecut, Mosorca, că abia mi-a venit...

Plecă clătînând din cap, se mai întoarse o dată spre mine, mă privi cu un soi de teamă și mormăi ceva ce semăna a „Dumnezeu cu tine.”

Am rămas singur cu gândul meu de prizonier și voluntar și-mi închipuiam că rușii or ști să mă înțeleagă. Stam așa tot cu ochii la tranșeele lor și se făcu aproape de cinci, se luminează bine, dar niciun gând de ofensivă nu se vedea la ei. Deodată ne pomenim bombardati în cap și, fără comandă, toată lumea trage în disperare spre pozițiile lor. Cădea asupra noastră o ploaie de obuze și granate, parcă venite din cer.

-Vin rușii din dreapta, dom' locotenent, țipă soldatul Petrovici.

Din spate, plutonul de cehi și-o companie de austrieci cu mâinile ridicate alergau spre noi. Prin tranșee, rușii înaintau cu baionetele la armă, alții veneau din stânga și cam de pe unde era comandamentul grupului. Așteptam să se întâmple ceva, dar nu era nimic limpede în haosul de moment. Voiam s-o iau la fugă, dar stăteam paralizați într-o așteptare idioată, când ne pomenirăm, în față, amenințați de rusul mătăhălos cu grenada ridicată asupra noastră.

*

Începuse să se lumineze, după câte îmi dădeam seama, prin razele palide de lumină ce se infiltrau cu sfială pe la încheieturile vagonului. Trenul înainta parcă mai viguros în dimineața răcoroasă de septembrie. Simțeam sub noi traversele contorsionate de greutate, care schelălăiau a câine lovit cu piciorul și-mi imaginam locuri posibile, dar închipuirile mele își asociau locuri cunoscute din țară, din vremea copilăriei. Mare lucru o fi fost trenul când și-a făcut apariția în viața oamenilor. În vacanțele mele de copil petrecute la bună, la ora când trecea trenul, noi, copiii, alergam la marginea satului să vedem dihania ce pufăia și mergea pe șine. Cu timpul, oamenii se obișnuiseră și când îi auzeau zgomotul, îl defineau cu câteva vorbe: „trece al de patru” sau „al de noapte”, iar noi priveam locomotiva și vagoanele și nu prea

înțelegeam de ce domnu' șef de gară stătea smirnă și saluta ca un militar un tren, care nu era nici măcar plutonier de jandarmi.

Ședeam rezemat de peretele vagonului cu gândurile întoarse în timp, de parcă de-acolo, din anii din urmă, vin soluțiile și găselnițele pentru ceasurile de azi. Trecuseră doi ani de când izbucnise războiul și mă văd încorporat în Regimentul 64 Orăștie, la infanterie. Ajunsesem câteva zile mai târziu, căci veneam de la Budapesta. Cazarma era plină, hotelurile ticsite de concentrați, la particulari nu erau nici pe atât locuri. Ne-am trezit încartiruiți la teatrul din Orăștie și mare mi-a fost bucuria că am prins un loc într-o lojă plină cu paie. Aveam comandant de companie pe căpitanul Frențiu, fratele episcopului Traian Frențiu, om sever, croit să fie militar de carieră. Nu știu ce s-o fi ales de el, căci l-am părăsit foarte curând. Nu-mi plăcuse infanteria niciodată, deși citisem mult despre această regină a bățăliilor.

Am fost mutat la Regimentul 21 artilerie Lugoj și urmam cursurile școlii de ofițeri de rezervă. Locuiam la o mătușă a mamei, pripășită acolo printr-o căsătorie nu prea grozavă și mă fuduleam de unul singur, având vecin pe renumitul ziarist dr.Valeriu Braniște. Comandantul nostru era un austriac simpatic, pentru care berăria era un câmp de luptă admirabil. La călărie îl aveam pe locotenentul Caius Brediceanu, rudă a compozitorului, un cavalerist desăvârșit, care ne demonstra de fiecare dată că mai avem multe de învățat. Îl necăjea mereu pe Isac Klein, fiul unui evreu din Timișoara, care se speria de cai și fugea de ei ca dracul de tămâie. Serile le petreceam la cafeneaua „Corso”, plină de elevi de școală militară, care-și dădeau ifose și sfidau frontul despre care nu auziseră decât din gazetă. Acolo era bine să stai undeva ascuns și să ascuți baliverne și ineptii, mai ales când vinul se ridica prin toate vasele comunicante spre cap și când gura își desfăcea baierile debitând cu prisosință nevrute pentru urechile altora. Nu lipseau nici provocările la duel din pricini de teribilism infantil, care erau uitate până a doua zi, când lumea se deștepta devreme pentru instrucție cu capul cât o baniță. Făceam instrucție serioasă la tunuri cu Hauptman Sümichen, un ofițer tăcut, supt în obraji, care cred că privea lumea numai după comanda „înălțător...” Era absent la alte treburi lumești și ni se adresa numai în germană. De altfel, instrucția și comanda se făceau cu o strictețe neîndoielnică în această limbă, născută parcă pentru ordine militară.

Într-una din seri am fost invitat în casa avocatului Mincu, una din personalitățile orașului. Era lume multă din românia de vază, dar nu începuse încă distracția. Discuțiile se legau la un pahar de coniac. Toți așteptau pe cineva, pentru mine un necunoscut, care avea să devină un personaj deloc neinteresant al istoriei. Își făcu apariția un bărbat tânăr, înalt, cu alură sportivă, în uniformă austriacă, fără niciun grad, care se prezentă caraghios de regulamentar într-o germană stâlcită intenționat și presărată cu elemente de jargon soldătesc. Era volubil și atrăgea ca un magnet privirile tuturor, în special ale doamnelor și domnișoarelor care se îmbujorau sfielnic. Era mai în vârstă ca mine cu vreo doi-trei ani și terminase dreptul la Viena sau Budapesta. L-am reținut din prima clipă și numele lui, din care nu lipsea și puțină infatuare prin modul de a se prezenta, mi-a rămas multă vreme în minte. Se numea Petre Borza, cel care peste câțiva ani își va lega numele de lupta de emancipare a țaranului ardelean. Am aflat după un timp că a fost demobilizat și lăsat la vatră.

După câteva săptămâni mă pomenesc transferat la Becicherecul Mare, județul Torontal, pentru exerciții de infanterie și instrucție în vederea preluării unei baterii de tunuri de tranșee de 4 centimetri, cu muniție: șrapnele și granate. Am înțeles atunci că începuse să se termine cu gluma și că trebuia să ne vedem de război. Și temerile se adevăresc. La începutul lui octombrie 1914 am plecat cu Batalionul 13 spre frontul din Galiția. Străbătusem pusta ungară și treceam prin pasul Uzsok, pe o noapte splendidă de toamnă caldă. Dimineața, un tablou sumbru ne întâmpină pe Câmpia Galiției. Gări distruse, case arse, copaci retezați, păduri făcute scrum, gropi și șanțuri peste care plutește o liniște de mormânt desfundat. Frontul înaintase, dar în urma lui o pecete de doliu, o toamnă de moarte își îngheța inima și-ți înțepenea maxilarul. Priveam toți novicii și ne pierise glasul obraznic de altădată. Mi se înnodau în cap tot soiul de gânduri și întrebări despre front.

Ajugem la Lemberg, oraș frumos, cu polonezi mulți, femei bălaie cu ochi albaștri și uitătură galeșă de slav. Ne instruim, dar dăm de binele orașului care ne alungă visele urâte de război. Două săptămâni, seară de seară, la cafeneaua „Warșawa” ne clătim ochii în lumea bună a Lembergului, bem pe săturate, ținem discursuri despre victorie și ne uităm adânc în cerul albastru al polonezelor cu inimă mare de mamă. Începuse să ne fie prea bine și uitasem cu desăvârșire că suntem un batalion cu pretenții militare și războinice, care nu trebuie să-și irosească forțele în guerile de așternut.

Plecăm spre front fluturând caschete și bonete, lăsând în urmă batiste cu chenar negru, lacrimi pe obraji cu fard, inimi suspinând neîmplinite și alte asemenea deziluzii, născute precoce la rang de visuri, într-un ceas de hodină. Către seară pornim cu tot arsenalul și calabalâcul spre front. O noapte umedă și rece de octombrie ne ascunde înaintarea. Nimeni nu mai are nimic de vorbit, laudăroșii își mestecă în surdina aventurile trăite și închipuite, iar pașii se împleticesc în glodul vâcos al câmpiei. Ajungem pe linia frontului pe o dimineață cu brumă și-o abureală mărunță ne udă fețele, mâinile, tunicile. Se văd la câteva zeci de metri niște dungi negre pe care le bănuiesc a fi tranșeele proaspăt săpate, cu pământul adunat pe buza șanțurilor. Nici copaci, nici tufe, nimic decât o câmpie întinsă cu pământul râmat de obuze și sape de tranșee.

Plouă de câteva zile bune și pământul mustește grețos. Stropi mărunți și deși ca o perdea de apă, o ploaie mocănească, ne udă până la piele. Ziua stăm în gropi cu nasul în pământ, săpăm tranșee și adăposturi pentru tunuri. Noaptea, în grupe de cercetași, adulmecăm cu voință de câine pozițiile dușmane. Câte un glonț răzleț mușcă undeva aproape, glasuri de santinelă speriată strigă să-și învingă frica și teama de umbre. Am început să miros a mătă plouată, ținută sub scocul streșinii și nu mă miră dacă într-o zi o să-mi acopăr rușinea cu etichete din spate. Când soarele crăpa câte un petec de nor, simțeam că ni se încălzesc inimile și ne zgâiam la soare ca niște copii bucuroși după ploaie.

În asemenea ceasuri calde parcă se încheia un armistițiu tacit pe toată linia frontului. Ne bucuram noi, se bucurau ei și deseori vedeam și de-o parte și de alta soldați întinzându-se fără grijă pe parapetul tranșeelelor ca niște șopârle sătule de sângele lor rece, încălzindu-se la soarele binefăcător. Și-apoi, iarăși cerul se închidea

și turna peste noi cu găleata să ne răcorească focul ce ne aprinsese mințile și gândurile de război.

Ploua peste trupuri întinse arc la pândă, ploua peste tranșee în care apa băltea, ploua în suflete înnegrite de groază, ploua în noi și nu ne mai putea spăla de păcatele morții. Gândeam la supliciul acesta de toamnă pe care trebuia să-l îndur și-mi era scârbă de toate, de război, de mine, de pământul pe care luptam și care nu era al nostru, era al altora cu care n-aveam nimic de împărțit. Stăteam zgribulit cu țigara udă între dinți și înjuram în gând pe toți care-mi comandaseră să mă vâr în acest război venit de aiurea, pentru interesele nu știu cui și pentru care mureau nevinovați cu ochii mirați și nu știau de ce. Doream să scap de tâmpenia asta la care trăgeau sforile și cortinele ambițioșii politiciii europene, în care noi eram niște animale trimise drept carne de tun pentru abatorul liniei întâi, pentru măcelul unde nu se alege cei buni de cei răi, unde omorul e scuzabil și nu e crimă, pentru că e război. Îmi venea să urlu ca un câine singuratic la lună, ca un câine de curte pus în lanț, plângându-și obârșia lupească pierdută odată cu libertatea hățişului.

Îngenunchiat în pământul ce mirosea a sânge, cu toată ploaia ce voia să-l cuminece cu o spălătură de apă, simțeam nevoia să mă doară o mână sau un picior, să am o rană undeva prin care să mi se scurgă răutatea din mine, ca un venin. De câte ori pleca pe noapte în incursiune, mă gândeam că un glonț slobozit dintr-o pușcă crispată mi-ar face un bine. Nu doream să mor, că prea îmi plăcea viața în care abia apucasem să-mi înfig colții, dar nădăjduiam ca înecatul la o plută, loz de speranță, care să mă ducă afară, în marea de liniște a pământului fără gloanțe și morți din imprudența războiului.

Dormeam în picioare ca și caii înainte de cursă și visam iepe frumoase cu cozile ridicate galopând pe câmpii verzi cu maci înfloriți. Eram un cal împiedicat la picioarele din față, un cal de cursă menit să alerge și ținut, din nepricepere, doar pentru prăsila unor măgărițe chioare și fudule, ce n-aveau altă misiune decât să facă mai mulți urecheați însemnați cu crucea Domnului.

Priveam cu ochi de bou la poartă nouă războiul ăsta pe care nu-l înțelegeam. Oare ce caută un ardelean în ieslea cu fân a rușilor? Ce caut eu în țara asta cu pușca în mână stricându-i rosturile? Cine mă mână și unde? Îmi vedeam umbra dând din umeri a neștiință, fără replică la întrebări puse parcă altcuiva. Nu era destul că învășasem istoria Ungariei, mai trebuia să și mor pentru a o scrie?... Tânjeam după apa Oltului care putea să treacă nestingherită dincolo, acolo unde voia ea să se ducă. Când eram pe-a doua primară, mergeam cu tata la pescuit și mă trezeam vorbind:

- Unde se duce apa asta, tată? întrebam privind în apa Oltului, undeva pe lângă Bod.

- În altă țară, măi băiete.

- Și de ce se duce, tată, de ce nu stă la noi?

- Păi, se duce să se verse într-altă apă mai mare, dincolo de munte.

- Și țara ailaltă o primește?

- O primește, că-i și apa lor.

- Și a noastră-i apa asta numai până la munte? întrebam nedumerit.

- Numa', Horațiule, c-așa ne-a fost dat nouă, și apa s-o avem numai pe jumătate, zice tata mâhnit, dar eu nu prea înțelegeam multe.

Și cam așa am învățat istoria României, întrebând de un munte, de-o apă, de-o pădure, care pe jumătate nu erau ale noastre sau noi nu eram ale lor. Și acum trebuia să murim tot pentru ceva ce nu era al nostru, să ne băgăm în război mânați de la spate și să câștigăm un petec de pământ, cu ai cărui oameni nu ne-am fi putut înțelege niciodată, fiindcă vorbeau altă limbă, gândeau în alt grai al minții și știau despre noi că suntem răi și nu le dăm pace nici să trăiască, d-apoi să moară.

Ploua apăsă peste gândurile mele de ofițer în armata chesaro-crăiască, dar ele se răzvrăteau tot românește, în graiul de dincolo de comandă, al bunilor și străbunilor, colindători de țară, pe firul tuturor apelor, pe cărările și potecile munților noștri.

*

Kiev... Capitala Ucrainei se dezmoștește din somnul de noapte. Aerul rece al dimineții ne palmuiește obrajii scofâlciți de oboseală. Parcă aş avea firișoare de nisip sub pleoape și nu mă încumet să deschid ochii. Cred că am puțină febră și-mi simt trupul vlăguit, pielea desprinzându-se flasc de oase, de carne.

Coborâm pe linia de garare Kiev-Darnița, linie ferată fără peron, mai mărginașă, ca pentru trenuri de marfă. Încolonați, o luăm pe jos, cu bagajele la subțioară, alături de linia de tramvai ce leagă Kievul de Darnița. Batem cu pasul vreo zece kilometri buni. Ce mai contează câteva mii de pași pe lângă drumul până la Camenița?

O așezare curioasă, cu vile dar lipsită de viață. Ici-colo, câțiva oameni se uită la noi ca la un lucru obișnuit. Darnița, un nume ce sună românește și care mă duce cu gândul la Tarnița de pe Someș, e un orașel de vilegiatură, cu vile din lemn, construite cu gust, unde-și petrec vara înstăriții Kievului. În capătul celălalt al drumului se zăresc barăci mari, corturi, probabil pentru prizonieri. Ajungem și la gardul de sârmă ghimpată și nu-mi vine să cred că cineva a gândit de la începutul războiului o așezare pentru prizonieri. Peste o sută de barăci și cam tot atâtea corturi, aranjate și sistematizate după un plan bine gândit, ne vor găzdui cu ospitalitatea pe care o poate oferi un lagăr. Soldați mulți bine îmbrăcați și hrăniți fac de santinelă pe perimetru și constituie paza la vreo zece mii de prizonieri de toate națiile. Un Babilon întreg. Îl ascultam de vreo jumătate de oră pe comandantul lagărului, generalul Eiche, un eston sau leton, ce aduce mai degrabă a neamț sau austriac, care ne blagoslovește sau ne întâmpină, dar oricum, nu cu bucurie și nici cu pâine și sare. Rucsacurile, coșurile, sacii, geamantanele zac la picioarele noastre obosite.

Terminăm cu ceremonialul și luăm drumul barăcilor, câte treizeci, cum se nimerește, căci regimul preferențial este o chestiune care n-are ce căuta în condițiile noastre. Îmi aleg un pat sus, la priciuri. Pe când o da frigul o să-mi prindă bine la înălțime. În baraca noastră eram cinci români, iar restul, cehi, unguri, polonezi, doi austrieci și câțiva sârbi, pe care nu-i cunoșteam. N-aveam niciun chef de vorbă, deși se părea că trebuie să conviețuim.

Trecuseră două zile și n-aveam de gând să deschidem gura. Ne priveam în tăcere, din coada ochiului, înainte de culcare, căci ziua eram împrăștiați, fiecare la altă muncă. Eu nimerisem la construcția unui drum și dădeam toată ziua la lopată, alături de niște sârbi de pe lângă Negotin. Începuseră ploile de toamnă, care aici țin săptămâni întregi. Eram cam dezbrăcat pentru vremea pe care trebuia s-o îndur, dar mă trezesc cu un sârb, care-mi vinde pe trei ruble o manta soldățească, grea și aspră, ca un sac de cânepă.

Noaptea, istovit ca o vită de plug, încerc să adorm, dar mă dor toate mădulele și-i frig al dracului. Mantaua ține ea, ce ține de cald, dar umezeala a intrat peste tot, până și-n lemnul barăcii. O liniște grea, care stă să-ți cadă în cap cu fiecare picătură de ploaie îți înfundă urechile. Câte-o cucuvaie chioară sfâșie tăcerea și simți cum cineva cu mână rece de mort îți mângâie spinarea, inima se strânge oprindu-ți respirația și te gândești că-ți cântă ție de îngropăciune. Îmi simt picioarele reci, asudate și mă încearcă la degete cărcei, mă crispez ca o broască înțepată cu acul. Mi se pare c-am îmbătrânit cu ceva ani buni, că m-am hodorogit ca o hoască bolnavă. M-apucă frica de câte ori nu pot dormi noaptea, o frică de copil ce nu se încumetă să iasă afară și să se ușureze, că fiecare umbră și fiecare mișcare i se pare vedenie necurată. Stau cu ochii închiși și strâng din ei, până încep să mă doară pleoapele și orbitalele, chircit ca o smochină și nu știu când adorm și când mă trezesc cu aceeași groază de toate. Mi-e silă de mine și mi-e teamă că am început să put a cadavru ținut prea mult în ploaie. Am văzut odată, când eram copil, un stârv de cal ciugulit de ciori, cu oasele descărnate, într-o baltă la Șprengi, care mirosea groaznic. Multă vreme n-am mâncat nimic și de câte ori vedeam carne mă apuca greața. Plecăm. Ni s-a spus că la Moscova. Aici a fost numai o haltă, Darnița fiind cel mai apropiat lagăr de front. Ne strângem boarfele, care au prins miros de mucegai și așteptăm, nici noi nu știm ce, dar singura certitudine e trenul în care am fost îmbarcați. Și de data asta e tot un marfar și fără alți pasageri în afară de noi, doar soldații care ne păzesc.

*

Mergem de aproape două săptămâni și dacă n-aș ști unde, aș crede că trenul a luat-o cât a văzut mecanicul cu ochii pe șine și s-a tot dus. Când ne mai oprim și nu se mai aude țăcănitul roților, mi se pare că am surzit, c-am rămas suspendați undeva în aer, într-o liniște care te face să-ți pocnească urechile. Când stau în picioare, am nevoie de hurducătură și zgâlțâială, căci altfel am senzația că pic, că pământul s-a oprit în loc și eu trebuie să merg înainte.

O seară de sfârșit de septembrie, dar ceva mai friguroasă ca la noi, unde acum Tâmpa și Warthe au copaci cu frunza ruginită.

Ne apropiem de Moscova, orașul țarului și tare-aș vrea să văd Kremlinul sau clopotul cel mare, dar trenul le lasă în urmă și oprim la marginea ei. Alt lagăr. Mai